

Serbiska blåsorkestrar och makedonsk byfest

Av Owe Ronström 1991-1994

Serbiskt brass med rötter i Turkiet

En polsk kung i början av 1700-talet fick en gång en orkester i present av den osmanske sultanen Ahmed III. Tänk bara, en hel orkester! Alltså inte bara instrumenten, utan också musikerna, uniformerna, bärhästarna, allt! Det var en äkta *mehterhane*, en sådan orkester som de osmanska krigsherrarna brukade skicka först ut på slagfälten. Tordönsbraket från skalmejor, trumpeter, pukor och cymbaler eggade de turkiska yrkessoldaterna, janitscharerna, till strid och skrämde samtidigt skiten ur motståndarna, bildligen och bokstavligen. Faktiskt var det med hjälp av sådana skräckinjagande janitscharorkestrar som osmanerna hade lagt allt större delar av Sydösteuropa under sig.

Man kan förstå den polske kungens förtjusning över sin present. Kungar och drottningar i Europas alla furstehus blev förstas avundsjuka och det stod inte länge på förrän de också försökte skaffa sig "turkiska" orkestrar.

Men så värst turkiska var de förstås inte, mer än till namnet. Man ökade i stort sett bara antalet slagverk och blåsinstrument i de orkestrar som redan fanns vid hov och herresäten. Hade man tur kunde man få tag på orientaliska eller färgade musiker, annars fick man klä de gamla vanliga musikerna i nya "orientaliska" kläder och få dem att spela musik som i herrarnas öron lät exotiskt österländsk. "Turkisk" musik blev ett mode från första hälften av 1700-talet och en tid framöver, i Versailles och Wien såväl som i Warszawa och Moskva. Det mest kända musikaliska resultatet av turkfebern bland europeiska adelsmän under 1700-talet är väl Mozarts lilla rondo som han gav namnet "alla turca". Men det är inte det enda, långt därifrån.

Den polske kungens present kom nämligen att bli en viktig förebild för dagens alla blåsorkestrar i Europa, från vaktparaderna och Frälsningsarmen till ölhallarnas umpa-umpa och Sorglösa Brunns oktett. Längre var konsten att spela bleckblåsinstrument, oboer och klarinetter i stort sett förbehållen yrkesmusiker anställda vid hov och i arméer. Men efter varje krig förde de hemvändande soldaterna med sig såväl instrument som spelteknik. På så sätt kunde det under 1800-talet uppstå folkliga blåsorkestrar av olika slag, stora och små, i så gott som alla länder i Europa. Det slags orkestrar som tidigare varit maktens marscherande musikmaskin, ljudande symboler för militär disciplin och underkastelse, blev nu alltmer populära som helt fredliga dansorkestrar på dansbanor och logar.

Som man behövde åtminstone en handfull väl samstämda instrument, och som de måste köpas från fabriker för stora pengar, var det framför allt bland hantverkare och arbetare den nya blåsorkestermusiken först fick fäste. De sydsvenska glasbruksarbetarnas små blåsorkestrar, med bl a valser, schottisar och polkor på repertoaren, hade sina samtida motsvarigheter bland arbetare i gruvor, vid järnbruk, sågverk och mekaniska industrier framför allt i Mellaneuropa och i England. Deras "umpa umpa" på smattrande trumpeter och stänkande tubor blev snart en viktig del i arbetarnas olika organisationer, från de politiska partierna och fackföreningarna till nykterhets- och väckelserörelserna. Där blev återigen blåsarna en del av en marscherande musikmaskin, men nu mer en symbol för motstånd och uppror än underkastelse. Men det är en annan historia....

Gemensamt ursprung

I dag finns det många olika slags folkliga blåsorkestrar i Europa, många slags stilar och repertoarer. Olikheter är så stora att det är knappt att man kan tro att de alla har ett gemensamt ursprung i de turkiska janitscharorkestrarna, via de europeiska hovens fantasiturkar, arméernas musikkåror och arbetarnas dansorkestrar. En av de mer egensinniga

stilarna har uppstått i södra och östra Serbien. Med instrument som blivit kvar efter Balkankrigen och de båda världskrigen har människorna i dessa fattiga och härjade trakter lyckats skapa en ruffigt tung och härligt råsvängande dansmusik, så långt från marsch och umpa-umpa man över huvud taget kan tänka sig, i alla fall med en blåsorkester.

En av de bästa av dessa serbiska blåsorkestrar, "Duvacki ansambl Vranje", grundades av Bakija Bakic, legendarisk musikanter från Vranje i södra Serbien. I många år har hans orkester varit publikfavorit, för svängets skull och för de fina improvisationerna. Efter Bakija Bakics död övertogs orkestern av hans andre trumpetare Ekrem Mamutovic. I början av 1990-talet var det dags för den nye den nye andre trumpetaren, Ekrems äldste son att ta över ledarskapet. Idag består orkestern av tio erfarna och väl samspelade musiker: en bastuba, fyra tenorhorn, tre flygelhorn, en essklarinet och en bastrumma.

Mångkunniga musiker

Som i de flesta andra liknande orkestrar i Serbien är musikerna zigenare med musiken som levebröd. Inte sällan spelar hela släkter tillsammans och har så gjort i generationer. Få eller inga av dessa zigenare har formell utbildning, men många är ändå flerspråkiga, de talar serbiska, makedonska, romanes, turkiska, ibland också albanska.

På samma sätt är de mångkunniga också när det gäller musiken. Principen är ju att alla smakriktningar ska kunna tillfredsställas. På blåsorkestrarnas repertoar finns därför många av de traditionella sydserbiska danserna, de vanliga som alla kan: Kolo, Cacak, Zikino och så de mer speciella som Pembe, Vranjanka och Duj-duj. Där finns också zigeniska, albanska och makedonska danser av alla slag. En särskilt viktig del av repertoaren, populär i alla läger, går under beteckningen *oriental*. Det är dansmelodier i gungande synkoperad fyrtakt med skalor och sätt att improvisera som har nära motsvarighet i modern turkisk folklig populärmusik.

Sist men inte minst spelar man gärna lekfulla arrangemang på populära internationella hits, som Eunescus "Lärkan", "Havanna Gila", "Lambada" eller "Fågeldansen".

Musiken är uppbyggd i väl avgränsade skikt, enligt samma principer som i vilken annan balkansk ensembleform som helst. I botten tuban som lägger grundtonerna, medan tenorhornen spelar korta rytmiska och ackordiska riff ovanpå, omväxlande med förenklade versioner av melodin. I diskanten flügelhornen och essklarinetten som först spelar melodin i terser och därefter bryter ut i långa, böljande improvisationer. Rytmen består av en stor trumma, *goc* eller *tapan*. Med en stor klubba i ena handen får man fram basslagen, med en tunn spänstig pinne i den andra fyller man ut med ljusa diskantslag. Det mesta av musiken improviseras fram, längs väl uppkörda spår. Alla de tio musikerna har sina väldefinierade roller och vet precis vad som förväntas av dem. Några noter behövs därför inte.

Utomhusmusik

Serbisk blåsorkestermusik är festmusik, dansmusik och framför allt utomhusmusik. En stor del av årets förtjänst måste spelas in under en kort och mycket intensiv sommarsäsong. Men det har knappast varit något större problem i Serbien, åtminstone fram till det tragiska kriget i fd Jugoslavien, som på kort tid förändrat mycket av livets grundförutsättningar även i de delar där det formellt rätt fred. Från mitten av juni har de populäraste blåsorkestrarna spelat i stort sett dygnet runt på olika slags fester: dop, bröllop, by- och helgonfester, högtider till minne av de nyligen avlidna. Det är ju bara under sommarmånaderna som serberna från avfolkningsbygderna i östra och södra Serbien kunnat få festa, sjunga och dansa tillsammans med sina släktingar och vänner, med alla dem som annars bor och arbetar i Jugoslaviens norra delar, i Österrike, Tyskland eller Sverige.

I början av september har de flesta rest hem igen. I Serbien återgår livet till det normala, och blåsorkestrarna tvingas gradvis till tystnad, i takt med att jobben blir allt färre. Säsongens

stora final för alla blåsare är den årliga tävlingen "Dragacevski sabor" i Guca, nära Cacak i centrala Serbien. Där brukar ett trettiotal blåsorkestrar kämpa om den åtråvärda trofén "Zlatne trube", "De gyllene trumpeterna". För de nya uppåtsträvande orkestrarna är det så gott som nödvändigt att placera sig bra i denna tävling för att överhuvud taget överleva som musiker. Den som vinner kan ju räkna med gott om jobb till nästa säsong, före kriget kanske också skivinspelningskontrakt och turnéer utomlands. Dit åker förstås också Bakija Bakics gamla band från Vranje, i nya versioner för varje år. Men de har redan samlat på sig så många tävlingstroféer de kan bära och spelat in en hel mängd skivor. Därför kan de nu med gott samvete ägna sig helhjärtat åt det de är bäst på – att underhålla en svettig och ystert dansande festpublik. Nya orkestrar står ständigt på tur, och det finns många. Orkestrarnas popularitet tycks inte avtagit, snarare tvärtom. Flera av dem har på senaste tiden nått också en västerländsk publik, kanske i synnerhet den egensinniga orkester som spelar en så viktig roll i filmen den märkliga filmen Underground, Emir Kusturicas absurda men blodigt allvarliga fars om det land han växte upp i och också fick se förödas.

Makedonski sobor: En byfest i Makedonien

1. Det är redan hett, fast det ännu är tidigt på lördagsförmiddagen. Marken är bränd av den starka solen, alldeles som det brukar vara så här i början av augusti. Gräset är gult, förtvinat och knastrande torrt, bara under träden finns svalka. Den heta luften dallrar över de ljusröda tegeltaken, blandar sig med röken som väller ur de smala skorstenarna och lägger sig som ett tunt dis över byn. Det var länge sedan man såg så många spisar tända samtidigt i byn!

I dungen bakom den lilla vitkalkade kyrkan har ett femtiotal personer suttit sedan tidiga morgonen. I takt med att solen klättrat högre och högre upp över bergen har de dragit sig allt djupare in under träden. Längst in sitter de gamla gummorna och samtalar, alla helt i svart, från fot till hjässa. De äldre männen har dragit sig en bit bort för sig själva. Med uppkavlade skjortärmar står de och pratar och skämtar med varandra. Då och då ser man en flaska blänka till mellan de gråbruna kepsarna.

Nu äntligen kommer musikerna! Redan för en månad sedan sändes en av byns förtroendemän till zigenarmusikernas gata i de gamla basarkvarteren i Skopje, där de varje tisdag brukar samlas för att utbyta erfarenheter och skaffa sig jobb. Där lyckades han tvinga tre av de allra bästa zigenarmusikerna i landet och som uppgjort var gav han sig iväg tidigt på morgonen för att hämta dem. Moln av damm rivs upp av hans tyskregistrerade Mercedes när den nu svänger in på det lilla torget vid kyrkan. Ur dammet uppenbarar sig tre mörkhyade män i slitna kavajer, bärandes stora tygknyten, idag tjänstgörande som instrumentfödral. De tre musikerna börjar genast packa upp sina instrument och det dröjer inte länge förrän de är klara att sätta igång. Musiken från de stora skalmejorna, *zurle*, och den ackompanjerande stortrumman, *tapan*, rullar tungt utför sluttningen. Stortrummans dån fyller rymden och tvingar all uppmärksamhet till sig. Lyssnar man noga kan man höra hur det reflekteras från bergen runtomkring: "boom-tok-tok-boom-tok-tok".

De gamla gubbarna, nu märkbart upplivade, samlas runt musikerna. Långsamt och värdigt tar en av dem upp dansen. I högra handen snurrar han en liten vackert broderad duk som suttit nedstoppad i bältet. Strax bildar de andra kedja och faller in i ledet efter sin ledare, med händerna på varandras axlar. Dansen är *pravo oro*. I den är det varken snabbhet eller virtuositet som premieras, mera tyngd, värdighet och elegans. Kedjan slingrar sig långsamt runt musikerna, som följer dansarna med blicken, uppmärksam, men ännu ganska avvaktande. Efter den första dansen följer fler förutom *pravo oro*, också *lesno oro*, *za ramo* och ännu fler.

Musiken har fått också de gamla kvinnorna att lämna trädens svalka och nu får musikerna beställning på ytterligare danser, danser som hör till kvinnornas repertoar. Trumman tar upp rytmen, sedan är det blåsarnas uppgift att finna lämplig melodi. Och melodier finns det många, såväl de gamla som man minns sedan barndomen, som de alldeles nya, som spelas dagligen på radion. Också kvinnorna dansar långsamt, tungt och värdigt, utan att ödsla energi i onödan. När de dansat sina danser får de sällskap av männen. Längre dansar de tillsammans, hand i hand, sida vid sida. Deras steg formar en vid cirkel i det förbrända gräset.

Efter ett par timmars oavbrutet spel får musikerna välbehövlig vila. De gamla gubbarna och gummorna drar sig tillbaks in under träden, där de efterhand får sällskap av alltfler yngre och medelålders par. Männen har just återvänt till byn från sina sysslor, i byn, ute på fälten, eller i stan. Kvinnorna har också blivit klara för dagen. Hela morgonen har de varit fullt sysselsatta med barnen och med förberedelser för eftermiddagens och kvällens ätande och drickande och, viktigast av allt, med att ställa allt i ordning i kyrkan inför morgondagens gudstjänst, den viktigaste på hela året.

På en öppen plats mellan några träd, hänger de yngre männen nu av sig sina kavajer. De knäpper upp skjortorna, kavlar upp ärmarna och beställer mot kontant betalning låt efter låt av de tre musikerna. Många och stora sedlar sticks in under repen runt trumman. En sedel fästs också direkt på pannan på *tapandzia*, trumslagaren. Är han bara svettig nog kommer den att sitta kvar där de fem-sex minuter den beställda melodin varar.

En man i yngre medelåldern har just klivit in i ringen av dansare och åskådare. Han böjer sig ner mot marken och med en näsduk i handen för han högra armen i en svepande rörelse framför sig. Så börjar han dansen med kraftfulla, med långsamt återhållna rörelser. En långsam snurr på stället, ett kort, men oändligt utdraget steg åt höger. Sedan ett plötsligt hopp, en serie energiutbrott åt sidan och uppåt. Därefter åter till de tunga och långsamma rörelserna, med varje muskel på spänn. Den vita näsduken markerar dansens riktning och ibland också dess tempo och rytm.

Trumslagaren följer näsdukens och dess ägares minsta rörelse uppmärksamt, för nu är det musiken som följer dansen och inte tvärtom. Dansarens stil och uttryck översätts till invecklade slagserier på den stora trumman. En tunn böjlig pinne åstadkommer de ljusa, snärtiga slagen, en kort och tjock klubba de tyngre och mörkare. Trummans ständiga variationer översätts sedan vidare av de båda *zurladzii*, skalmeje-blåsarna, till lika invecklade melodislingor. Den yngre av dem båda är den stödjande, hans uppgift är att spela stillaliggande borduner. Men dansarens skickligt kontrollerade utlevelse har fått honom att överge sin invanda roll. Nu försöker han och hans läromästare, *majstor*, överträffa varandra i att blåsa högt och starkt. Med huvudena tillbakaböjda och med sina *zurla* riktade rakt upp mot himlen ger de sig ut i andlöst långa melismatiska improvisationer.

En efter en ger sig männen in i dansen, hetsande varandra till alltmer invecklade turer. Ju mer intensiv dansen blir desto starkare ljuder musiken. Nu står de tre musikerna alldeles in på dansarna, de riktar sin musik och sina instrument direkt mot dem, spelar sin fruktansvärt ljudstarka musik rätt in i öronen på dem.. Plötsligt sätter sig trumslagaren framför *orovodja*, dansledaren, och vilar trumman mot marken, alltmedan hans slag får de stora skinnen att bågna. Dansaren rör sig runt trumman några varv, tills han plötsligt tar ett hopp upp på trumman. Stödd av sina meddansare fortsätter han därifrån trumman sina steg och turer med all den kraft och energi han är mäktig. Efter de improviserade utflykterna återvänder *zurla-*

blåsarna till den ursprungliga melodin, de spelar den om och om igen, i allt högre tempo, och dansarna svarar med att ännu mer öka tempo och intensitet. När urladdningen är över, när sluttonen till sist ljuder och trumman slår av dansen, är det dags för välbehövlig vila för såväl musiker som dansare. Snart ska det serveras mat och dryck och länge ska man sitta vid borden under träden för att äta, dricka, prata och sjunga.

Framåt kvällen, när det börjar skymma, har också ungdomarna dykt upp. Tidigare under dagen har de mest hållit sig för sig själva, de har knappt deltagit alls i festandet. Nu samlas också de kring musikerna och vill dansa. När de gamla dansade tidigare under dagen valde de ganska enkla och långsamma danser, sådana som det finns många olika melodier till. Spelar musikerna bara rätt rytm och tempo har de full frihet att själva välja ur den stora repertoar av gamla och nya låtar de samlat på sig. När sedan de medelålders avlöste gummorna och gubbarna ökades kraven på musikerna. Till var och en av de långa och ganska invecklade danser de utförde hör en bestämd melodi, ofta i komplicerade taktarter som 12/16 eller 13/16. Dessutom har varje by sina egna versioner av såväl danser som melodier, så av musiker som dessa, som försörjer sig genom att tillhandahålla dansmusik för ett stort antal byar i hela regionen, krävs att de förmår upprätthålla en mycket stor repertoar av melodier som inte är utbytbara med några andra.

Hur mycket lättare är det då inte med ungdomarnas dans och musik! Precis som gubbarna och gummorna och de medelålders har de sina speciella favoriter, sådana de lärt i skolan, av kompisar i någon folklöreensemble eller på restaurangerna i städerna: *cocek*, *cigansko oro*, *duj-duj* och många fler. Också dessa är kedjedanser och motiven är i stort sett desamma som i de äldres danser, men de är mycket snabbare. Rytterna och tonspråket är också annorlunda, mest går de i den nya "orientaliska stilen" som de unga tycks älska över allt annat. Och nu är det återigen musikerna som står för låtvalet, om inte någon vill höra någon särskilt populär melodi förstås, och dessutom har pengar att betala med.

Också ungdomarnas sätt att dansa är väsensskilt från de äldres. De tycks sträva uppåt, från marken, där de äldre istället strävade nedåt. Istället för att som de äldre dansa tungt på hela foten, ställer de unga sig lätt på framfoten, beredda till blixtnabba fotombyten. Också musiken förändras på liknande sätt. Nu flyger tonerna, de smattrar fram i långa staket av sextondelar, medan de tidigare var mer dröjande. Den intrikata pulserande och ständigt skiftande rytm som är så karaktäristisk för äldre makedonsk dansmusik har nu helt ersatts av betydligt snabbare och mer rättframma rytmer i synkoperad tvåtakt.

Ännu pågår dansen till tonerna av *zurle* och *tapan* ett tag till. Men snart blir det alldeles mörkt och då är det dags att dra sig inomhus. Kanske fortsätter festen sedan med sång och musik i några av husen, men i de flesta fönster blir det snart mörkt. I morgon ska ju alla stiga upp redan när den första tuppen gal. De ska klä sig i sina finaste kläder och sedan högtidligt promenera till den gamla kyrkan. Där ska de hälsa de heliga ikonerna, höra prästen mässa och sjunga de välkända psalmerna. Därefter ska festen fortsätta i ytterligare en halv dag, varefter byn långsamt får återvända in i dvalan och tystnaden, i väntan på nästa sommar.

2. Kumovo är en by i bergen i södra Makedonien. En gång i tiden var det en ganska stor by. "I Kumovo fanns åttahundra hus. Nu är bara kyrkogården befolkad!" heter det i en sång, skriven på 80-talets början av en de många utflyttarna. Liksom så många andra liknande byar i trakten är Kumovo i stort sett tom och tyst större delen av året. Inga barn leker på gatorna, skolan är stängd sedan länge. Också kaféerna och de flesta affärerna är igenbommade. Kvar

finns egentligen bara några äldre par som lever på sina minnen och de grönsaker de fortfarande kan odla på sina bakgårdar.

Höst, vinter och vår råder en ganska spöklik atmosfär i byn. Går man nedför huvudgatan ser man överallt spår av tillväxt och förnyelse. Många av husen är nyrenoverade, tillbyggda eller till och med helt nybyggda. Vägen har fått ny asfaltbeläggning, och till flera av husen har man för inte länge sedan grävt ner nya vattenledningar. I trädgårdarna ligger bräder och cementsäckar staplade, en skottkärra full med sand står klar att användas. Men grindarna till trädgårdarna är låsta och de flesta fönster är fördragna med tunga gardiner. Inte en människa syns till, inga ljud hörs. Vart människorna tagit vägen? Jo, de bor och arbetar inte längre här, utan i främmande land, i Tyskland, Österrike, Australien, Usa och några av dem också i Sverige.

Trakten har varit avfolkningsbygd länge. Makedonien är fattigt och arbetslösheten är hög. Det är svårt att klara sig på landsbygden, även om man skulle vilja. Därför har de arbetsföra flyttat, först till städerna, till Skopje, Bitola, Titov Veles, Struga, Ohrid, och därifrån vidare ut i världen. Så har det varit under hundratals år. *Pecalbari* är den makedonska benämningen på alla de som tvingats ge sig långväga hemifrån för att söka arbete. Men förr betydde långväga först och främst de norra delarna av Balkan, kanske också Grekland, Italien och Österrike. *Pecalbari* reste iväg en tid, ett par månader, ett eller ett par år. Sedan återvände de hem igen och brukade pengarna hemma, på huset, i jordbruket eller i någon småindustri. När pengarna så förbrukats var det dags att ge sig av på nytt.

Av dagens *pecalbari* är det inte många som återvänder. De har ju rest så mycket längre i jakten på arbete, ändå till Sverige, Usa och Australien. Och så har man ju numera familjerna med sig. Därmed har 'borta' och 'hemma' i stort sett bytt plats och det gamla hemmet blivit ett sommarhus, för dem som har råd och möjlighet att resa dit.

Trots all arbetsvandring som utgått från Makedonien under århundradena lyckades man ändå hålla de makedonska byarna någorlunda samman. Det sociala nätverket, traditionerna, hela den speciella bykulturen, kunde trots allt upprätthållas och vidareföras i generation efter generation. Men när byarnas befolkning på 1960-, -70- och -80-talen spreds över haven, till helt nya kontinenter, blev effekten att den lokala värld de varit en del av sprängdes och föll samman. En mycket stor del av alla de föremål, vanor, seder, sätt att tala, skämta, sjunga, spela och dansa som varit meningsfulla inom byns geografiska och sociala gränser, kom nu att stoppas undan i minnenas kistor och skåp, som en slags relikter att ta fram vid högtidliga tillfällen.

För den före detta befolkningen i Kumovo inträffar ett sådant högtidligt tillfälle i början av augusti varje år, då byn firar sitt eget skyddshelgon. Redan i slutet av juni kommer de första hemvändarna och sedan blir de fler och fler allteftersom sommaren fortskrider. Framme i augusti är så gott som varje hus återigen befolkat. Nu lever byn upp igen, nu byggs det på husen, det målas och fejas, fälten ses över, ett kafé öppnas tillfälligt vid torget. Man hör musik, skratt och rop överallt, på makedonska, men också på tyska och engelska. Vägarna är fulla av bilar, stora, nya och nästan samtliga utlandsregisterade. Och så kommer dagarna man sett fram emot, tre dagar av fest kring tre lika viktiga poler; först kyrkan och religionen; sedan sången, musiken och dansen; sist maten, drycken och umgänget med alla de bybor och deras anhöriga som numer lever utspridda över hela världen och som man därför inte sett på länge.

I mitten av augusti börjar återtåget. Bilarna tar magistralen, den stora motorvägen, norrut igen. Från flygplatsen i Skopje är samtliga platser till Usa, Canada och Australien fullbokade. Så blir byn återigen tyst och tom. Men med videokamerornas hjälp kan samvaron med byborna och den stora byfesten förlängas och återupplevs hur många gånger som helst. Och genom videoinspelningar kan också de släktingar och vänner som inte kunde komma till årets fest göras delaktiga och åtminstone i någon mån föras in i den mycket löst spunna sociala väv som återstår av Kumovos en gång så starka nätverk. På så sätt får helgonfesten också fortsatt en mycket stor betydelse, kanske till och med större än den hade innan utflyttningen.

3. Man kan säga att tre slags liv, tre slags kulturer, återfinns sida vid sida i dagens Makedonien. Först är det den ålderdomliga bykulturen. Remniscenser av den finns förvarad och utställd på muséer, dessutom noggrant beskriven och analyserad i vetenskapliga skrifter. Men som levd erfarenhet finns det gamla bylivet knappast kvar alls, annat än hos de allra äldsta som ännu dröjer kvar i avfolkade byar som Kumovo. Helt annorlunda är kulturen i de växande makedonska städerna. Livet där är inte så olikt det som levs i vilken annan stad som helst i södra Europa. Också i de byar som behållit sin befolkning levs idag i grunden samma slags liv som i städerna, om än i något andra versioner. Ännu avlägsnare från det gamla bylivet är de liv som levs av emigranterna i Nordvästeuropa, i Nordamerika och i Australien, men som trots avstånden ändå starkt påverkat Makedonien, genom brev, telefon, kassetter, video, resor och inte minst genom de pengar som emigranterna kontinuerligt skickar hem till sina släktingar.

Man kan också tala om tre skikt av musik, som någorlunda motsvarar dessa tre kulturer. Till den gamla bykulturen hör folkmusiken, en akustisk musik i litet format utförd framförallt som flerstämmig sång, och som instrumentalmusik på säckpipor, skalmajor, flöjter, långhalslutor och trummor. Av denna musik finns många olika typer, stilar och genrer. De fem viktigaste folkslagen i Makedonien, makedoner (slaver), albaner, vlacher, turkar och zigenare, har var sin version av den, med var sina typiska skalor, melodivändningar, instrument, etc. Så har t ex säckpipan *gajda*, flöjterna *kaval* och *supelka* med förkärlek spelats av makedonerna. Långhalslutan, *çiftelija* eller *tambura* har lika ofta spelats av albanerna, medan konsten att spela *zurla* och *tapan* nästan uteslutande traderats i stora zigeniska musikersläkter.

I städerna har element av den gamla folkmusiken förts ihop med influenser från såväl Occident som Orient till en oerhört populär musik som fått namnet "nykomponerad folkmusik". Från väst kommer den största delen av instrumentariet, populärast är numer utan tvivel dragspel och klarinett, därnäst elbas, elgitarr, saxofon och trummor. Från Istanbul och andra stora städer i Levanten kommer skalor, melodityper, dansrytmer och spelstilar. I händerna på artister som dragspelarna Stevo Teodosievski och Koco Petrovski och den gudabenådade klarinettfantomen Ferus Mustafov har alla dessa element elegant smälts samman och blivit till en sällsynt svängig folklig populärmusik.

I det tredje av dessa musikskikt finner vi slutligen den gränslösa moderna schlager- och rockmusiken, företrädd antingen av Micheal Jackson, Rolling Stones och Frank Sinatra, eller av inhemska storheter som tex popgruppen "Chleb i sol" (Bröd och salt). Naturligtvis finner vi också den likaledes gränslösa europeiska konstmusiken, med Bach, Beethoven och Mozart i spetsen, uttolkade av samma internationella storheter som överallt annars. Också denna musik har blivit en del av dagens makedonska musikliv, inte minst genom de symfoniorkestrar och körer som startats i Makedoniens större städer sedan andra världskriget.

4. I Kumovo firar man helgonfest varje år i början av augusti. Fortfarande kommer före detta bybor resande för att delta i festligheterna, även om deras antal varierar med internationella konjunkturer och politiska konflikter. I sina nya hemorter må de lyssna till musik av tusende slag, nykomponerad folkmusik, pop, rock, schlager, operett, jazz, etc etc. Men när de tillfälligt återvänder för att iscensätta en bit av det gamla bylivet, då kan inga musiker i världen ersätta zurla-spelarna och trumslagarna. Därför kommer det också i framtidens Kumovo att finnas plats för folkmusiken, för de gamla sångerna och danserna, om så än bara under några dagar om året!

Not:

Kumovo är en fingerad by, en sammanslagning av flera existerande byar i södra Makedonien. Till denna artikel har jag förutom egna iakttagelser och upplevelser stött mig på:

- Dimoski, Mihailo 1977: Makedonski narodna ora. Institut za folklor. Orska narodno tvorcestvo, kniga 2. Skopje: Nasa kniga.
- Jugoslavien - folklig dans, musik och konst. Utbildningsradion 1979.
- Rice, Timothy 1980b: A Macedonian Sobor. Anatomy of a celebration. Journal of american folklore, vol 93:113-128.
- Rice, Timothy 1982: The surla and tapan tradition in Yugoslav Macedonia. Galpin society Journal vol 35:122-137.
- Rihtman-Augus“tin, Dunja 1976: Transition of folk culture in Yugoslavia. I: The folk arts of Yugoslavia. Papers presented at a symposium. Pittsburgh, Pennsylvania, March 1976. Duquesne university tamburitzans institute of folk arts. ss 1-20.
- Rihtman-Augus“tin, Dunja 1978: Traditional culture, folklore and mass culture in contemporary Yugoslavia. I: Folklore and the modern world. Richard M. Dorson (ed). ss 163-174. The Hague, Paris: Mouton.
- Ronström, Owe 1992: Att gestalta ett ursprung. En musiketnologisk studie av dansande och musicerande bland jugoslaver i Stockholm, Stockholm: Institutet för folklivsforskning.
- Ronström, Owe & Underdal Eivor, 1992: Dans på Balkan. I: Dansen i världen. Madeleine Hjort (red.) Carlssons förlag Stockholm. Under utgivning